

2020 / Vol:6, Issue:26 / pp.572-582

RESEARCH ARTICLE

Arrival Date : 26.03.2020

Published Date : 12.05.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.305>

Reference : Karakaş, E. & Dönel Akgül, G. (2020). "Sınıf Öğretmen Adaylarının Çevresel Duyarlılık Ve Ahlak İlişkisi Üzerine Görüşleri", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(26):572-582.

SINIF ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRESEL DUYARLILIK VE AHLAK İLİŞKİSİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ¹

Pre-Service Teachers' Views On The Relationship Between Environmental Sensitivity And Ethics

Edanur KARAKAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi ABD.
Erzincan/Türkiye

Prof. Dr. Güldem DÖNEL AKGÜL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi ABD. Erzincan/Türkiye

ÖZET

Yapılan bu araştırmada, temel eğitim bölümünde öğrenimlerine devam etmekte olan, 44 sınıf öğretmen adayının "çevresel duyarlılık ve ahlak ilişkisi" konusunda var olan görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri, nitel metodolojide sıklıkla kullanılan görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler kodlara ilişkin frekans ve yüzdelik dağılımları hesaplanarak tablolar halinde sunulmuştur. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının çevreye yönelik sorunlara karşı gösterilen eğilim ve ahlak düzeyi arasında benzer yönde bir bütünlük olduğunu belirtmişlerdir. Diğer bir taraftan öğretmen adaylarının, çevreye karşı olan sorumluluk duygusunun yüksek olan ve doğaya saygı duyarak onu benimseyen bireylerin çevre sorunlarına karşı eğilimin daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmen adayları, toplumun kendi tarihleri boyunca kazandıkları kültürleri, gelenek ve göreneklerinin çevreye yönelik davranışları belirlendiğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda; vicdanın, çevresine karşı işe yarayan, adaletli, bilinçli olma, ailenin kendi içindeki eğilimi, sorumluluk ve özgürlük kelimelerini ifade ederek çevreye yönelik davranışlarının bu unsurlara bağlı olarak belirlendiğine dikkat çekmişlerdir. Çevresel hassasiyetin bir ahlak ölçütü olduğunu belirten adaylar, ahlaki eğitim ve çevre eğitiminin birlikte verilmesi gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Çevre, Öğretmen Adayı

ABSTRACT

In this study, it is aimed to get the current opinions of 44 pre-service teachers who are continuing their education in basic education department about "environmental sensitivity and morality relationship. The data of the study were collected by using interview technique which is frequently used in qualitative methodology. Content analysis method was used for data analysis. The data obtained were calculated in terms of frequency and percentage distributions and presented in tables. As a result of the research, they stated that there is a parallel tendency between teacher candidates' tendency towards environmental problems and moral level. In addition, they stated that pre-service teachers have higher tendency towards environmental problems in individuals who have high responsibility and respect for nature. Prospective teachers stated that environmental behaviors of society's own cultural principles were determined. In addition, conscience, usefulness, law, conscious, family tendency, responsibility and freedom are among the expressions that draw attention. Candidates who stated that environmental sensitivity is a moral criterion are listed as the necessity of giving moral education and environmental education in parallel, creating environments for courses in nature, designing activities to create recycling awareness, creating love of nature and activities that will create environmental awareness.

Keywords: Ethics, Environment, Teacher Candidate

¹Bu çalışmanın bir kısmı, 09-11 Mayıs 2018 tarihlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde düzenlenen VIII. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Bireylerin içerisinde buldukları topluma karşı sergilemeleri gereken davranış bütünü olarak ahlâk'ı tanımlayabiliriz. Ahlâk toplum içerisinde iyi ve doğru ifadeleri ile var olmaktadır. Bu nedenle toplum içerisinde sergilenen davranışların hangilerinin iyi ve doğru olduğunu, hangilerinin iyi ve doğru olmadığını toplum içerisinde varlığını sürdüren bireyler belirlemektedir. Her bireyin kendine ait ahlâk anlayışı bulunmaktadır (Heimsoeth, 1978; Aydın, 2003).

Ahlak terimi Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “*Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağıtöre*” olarak tanımlanmıştır. Ahlak bireyin mizacını, karakterini ve hareketlerin bütününe kapsamaktadır. Toplumdaki bireylerin davranışlarını düzenleyen kurallar ve yasaların tamamını da içine almaktadır (Özlem, 2004).

Ahlaklı davranışın nasıl ortaya çıkarıldığına dair temel yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar; Psikoanalitik Kuram, Öğrenme Kuramları ve Zihinsel Ahlâk Gelişimi Kuramıdır. Zihinsel ahlak gelişim kuramında, zihinsel gelişim ile ahlak gelişimi arasında doğru orantı olmasına karşın, zihinsel gelişim ahlak gelişimi için tek koşul değildir. Zihinsel ahlak gelişim kuramında bireylerin ahlaki gelişimi farklılık göstermektedir. Bunlar bireyin kendi çıkarlarını ön plana aldığı dönem olan gelenek öncesi dönem, bireyin içinde bulunduğu toplumun değerlerini ön plana aldığı dönem olan geleneksel dönem, son olarak gelenek ötesi dönem de ise birey toplum için doğru olan davranışı bilir ancak uygulamadan önce bu davranışı sorgulayan dönemdir (Kulaksızoğlu, 1995).

Ahlaki öğelerden bir tanesi kişinin kendisine ve çevresine karşı gösterdiği iyi veya kötü olarak değerlendirilebilecek davranışlardır. İnsan var olma süreci içerisinde, diğer canlılara ve cansızlara karşı etkileşim halinde olmuştur. Doğada kendi varlığını devam ettirmeye çalışan insanoğlu, kendisine ve çevresine karşı sorumlu olma eğilimi göstermiştir.

Ahlaki değerler içerisinde, doğayı sadece tüketim merkezimiz olarak görmeden ve ona zarar vermeden onu koruyarak insan ve doğa ilişkilerini ahlaki bir düzeneğe oturtmak mümkündür (Gül, 2013). Ahlak ilkelerini ortaya koyan filozoflardan biri olan Kant, insanın amaç olduğunu vurgulayarak şu sözleri söylemiştir: “*İnsan ve genel olarak her akıl sahibi varlık, şu veya bu isteme için rastgele kullanılacak sırf bir araç olarak değil, kendisi amaç olarak vardır*”. Bu sözler ile bireyi merkeze alan ahlaki öğretileri savunduğu anlaşılabilir. Bu ifadenin temel dayanağı kendi iyiliğini isteyen bireyin diğer canlıların da iyiliğini isteyeceğine olan inançtır (Ertürk, 2013). Bu durum sonucunda da bireyin sadece kendisini düşünmemesi gerektiğini aynı zamanda çevreye karşı sorumluluklarının olduğu anlaşılmaktadır.

İnsanoğlunun inancı, fiziki çevresini ve toplumsal ilişkilerini anlamlandırmada önemlidir. Bu nedenle bireylerin çevre ile etkileşimi dinden ayrılmaması gerektiği ifade edilebilir (İpek, 2014). Çevreye karşı geniş bir bakış açısının oluşturulmasında ve çevreye ait algıların davranışa dönüştürülmesinde dini inancın katkısı insana etik bir değer yükleme noktasındadır. İnsan çevre ilişkisi, değişen ve çeşitlenen davranışlarla etik sayesinde ahlaki anlamda değerler oluşturabilmektedir. Üretilen bu değerlere insanoğlu sadık olduğu sürece çevre ile uyum içerisinde olabilir (Yıldırım, 2016; Sezer, 2018).

Çevre en genel tanımıyla bir canlının hayatını devam ettirdiği ortamdır. Ekolojik açıdan insan ile bağlantılı olan tüm canlı ve cansız varlıklardan oluşmaktadır (Berkes & Kışlalıoğlu, 2001). Bireylerin gelecekları için etkileşim içinde bulunduğu çevreyi koruması ve bu konuda da sorumluluk alabilme bilincinde olması oldukça önemlidir. Bu konuda gelecek nesilleri yetiştiren eğitimcilere oldukça büyük görev düşmektedir (Çabuk & Karacaoğlu, 2003). Çevreye duyarlılığı arttırmak için eğitim sisteminin de bu konu üzerinde değişiklikler yapılmalıdır. Toplum içerisinde diğer bireylere karşı daha hoşgörülü, daha hümanist değerlere sahip bireyler yetiştirilmelidir. Bu sayede çevreye karşı duyarlı bireyler yetiştirilebilir (Glover ve Deckert (1998) akt; Çabuk ve Karacaoğlu, 2003). Çevre

eğitiminin ana teması doğayı ve doğal kaynakları korumaya yönelik olumlu davranışların kazandırılmasıdır (Şimşekli, 2004).

Bireylerin çevreye karşı olan davranışları, bireylerin çevreye karşı ne düzeyde duyarlı olduğunun yansımasıdır. Bireylerin çevre sorunlarına karşı duyarlılıklarının almış oldukları çevre eğitimlerinin faydası göz ardı edilemez. Bu nedenle eğitimcilerin ve öğretmen adaylarının bu durumun farkında olup yetiştirecekleri bireylerde de bu farkındalığı ön plana çıkarmaları önemlidir (Çabuk & Karacaoğlu, 2003).

Çevre sorunları ile ilgili günümüze değin birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda çevreye sorun olan problemlerin bazılarında çözüm üretilebilmesine karşın, çevreyi en çok etkileyen varlık olan insan da kilitlenmektedir. İnsanın, çevre sorunlarındaki kilit nokta olmasının nedeni, çevreye en çok zarar verebilecek canlının kendisi olmasıyla birlikte bu duruma son noktayı koyacak olanda insanın ta kendisidir. Bireyin bu durumu ne kadar içselleştirip ve algılamasıyla davranışlarında değişikliğe neden olacak ve çevreye karşı olan farkındalık, duyarlılık artacaktır (Karaca, 2007).

Bireylerin davranışlarını inceleyen ahlak felsefesi değerler alanı üzerinde durulan ve bu alanda yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Ahlak felsefesi incelenirken, çevre ahlakı kavramı da son zamanlarda karşımıza çıkmaktadır (Göz, 2011). Çevre etiği, bireyin ahlaki ilişkisini ve toplumun değer ve ahlaki durumunu inceleyen felsefe disiplini (Brenna & Lo, 2002).

Çevre ahlakı, bireylerin doğaya ve çevreye karşı olan görevlerini ve bu hususa dikkat ederek uyması gereken ilkeler ve değerleri içerir. Sokaklara tükürmemek, sigara izmaritlerini gelişigüzel her yere atmamak gibi bireylerin ahlaki davranışları için sadece bir kaç örnektir. Bunun dışında firmaların doğayı ve çevreyi kirletmeyecek şekilde üretim yapmaları, “çevre dostu teknolojiler” kullanarak üretimde bulunmaları vs. çok önemli ahlaki sorumluluklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktan, 2008).

Çevre etiğindeki asıl amaç ve hedef, günümüzdeki neslin gelecekteki nesillere karşı olan ahlaki sorumluluğunu yerine getirmeleridir. Etik felsefenin bir alt disiplini olan çevre etiği, insanların meydana getirmiş olduğu kirliliğin ve tüketimin diğer insanlara karşı olan faaliyetlerini ele almaktadır (Callicott, 2005; Sezer, 2018).

Doğanın kendini yenileme kabiliyeti sınırlıdır. Bu nedenle dünyanın kurulumundan bu zamana kadar olan ekolojik dengenin bozulmasını ve harap olmasını önlemek insanoğlunun yaşamını devam ettirmesi bakımından son derece önemlidir (Yeşilyurt, Gül, & Demir, 2013; Kahyaoğlu, Daban, & Yangın, 2008).

Çevre ahlakı, bireyler ile çevreleri arasındaki etkileşimlerinin sistematik olarak araştırılmasıdır. Çevre ahlakı, bireyin vazifelerini belirler ve onun çevreye yönelik tutumlarını yönetirken, bireylerin vazifelerinin neler olduğunu, kimlere ve nelere karşı ne derecede sorumlu olduğunu açıklamalıdır (Göz, 2011).

Yapılan çalışma ile eğitim hayatının ilk basamağında görev alacak olan öğretmen adaylarının, çevre ve ahlak ilişkisini değerlendirme süreçlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmadan elde edilecek sonuçların, çevresel duyarlılığa bakış açısından ahlakı öğelerin yansımaları ve değerler eğitimi bütünleştirilmesinde gelecek çalışmalara katkı sağlaması ümit edilmektedir.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma, sınıf öğretmenliği adaylarının çevresel duyarlılık ve ahlak ilişkisi üzerine düşüncelerinin belirlenmesini amaçlayan tarama çalışmasıdır. Tarama çalışmaları nitel araştırma türlerinden betimleyici bir araştırma modeli olup kişilerin bir konu hakkındaki görüşlerinin,

ilgilerinin, becerilerinin olduğu şekliyle açıklamayı amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Büyüköztürk vd., 2017; Karasar, 2014). Tarama araştırmalarında araştırmacı, çalışma grubunda yer alan katılımcıların bir konu hakkındaki görüşlerini ve kaynağını betimlemeye çalışır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 yılı güz döneminde Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümünde öğrenimlerine devam eden 44 sınıf öğretmen adayı tarafından oluşturulmuştur. Çalışma grubunu 4. sınıf öğretmen adaylarından çevre dersini almış öğrenciler olarak belirlenmiştir. Bundan dolayı çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemi ile seçilmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Çalışmada veri toplama aracı olarak 12 adet açık uçlu sorudan oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra bu soruların kapsam geçerliliğinin sağlanması için alanında uzman öğretim elemanlarına (bir sınıf öğretmeni, bir fen eğitimi, bir ölçme değerlendirme), anlaşılabilirlik ve dil geçerliliği için bir Türkçe eğitimi alanında çalışan öğretim elemanına gönderilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda 5 adet sorunun uygun olmadığı belirlenmiş ve açık uçlu 7 sorudan oluşan görüşme formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Görüşmeler yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Öğretmen adayları ile görüşmeye başlamadan önce araştırmanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılar araştırmaya gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Araştırmada katılımcıların isimlerinin geçmeyeceği ifade edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar yazılı olarak kaydedilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı öğretmen adaylarına Ö1, Ö2, ... Ö35 şeklinde kodlar verilmiştir. Öğretmen adaylarının verdiği cevaplar her bir araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenmiş, birbirine benzeyen veriler belli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmiştir. Daha sonra araştırmacılar arasında fikir alışverişinde bulunmuş ve ortak temalara son şekli verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formundan toplanan veriler kodlanmıştır. Kodlar yeniden düzenlenerek kategoriler oluşturulmuştur. Kategorilere ait frekanslar belirlenmiştir. Ayrıca oluşturulan kategorilerin bütün kodları kapsayacak şekilde yapılandırılmış olması da kontrol edilmiştir. Yani tersten içerik analizi kontrolü de yapılmıştır (Erickson, 2004).

Yapılan araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiş ve bulgular bölümünde doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Betimsel analiz yönteminde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalar çerçevesinde özetlenir ve yorumlanır. Aynı zamanda katılımcıların görüşlerini dikkat çekici bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği

Araştırma sürecinde elde edilen tüm veriler ise nitel araştırma yöntemleri konusunda uzman bir öğretim üyesi ile araştırmacı birbirinden bağımsız olarak kullandıkları kodların tutarlığı “Görüş Birliği” ya da “Görüş Ayrılığı” şeklinde işaretlemeler yapılarak belirlenmiştir. Araştırmada tüm kodlamalar güvenilirlik hesaplaması için; Miles ve Huberman (1994)’ın önerdiği güvenilirlik formülü [Güvenirlik= Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından içerik analizi ile oluşturulan 135 koddan 115’inde görüş birliği sağlanmıştır. Araştırmadaki kodlamaların uygunluğu konusunda araştırmacılar (125/143).100= % 85 oranında görüş birliğine varmıştır. Uzlaşma yüzdesi kodlar üzerinden hesaplanmıştır. Güvenirlik hesaplarının %80’in üzerinde çıkması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2017).

3. BULGULAR

Bu bölümde, elde edilen verilerin uygun istatistiksel tekniklerle analizi edilmiş, elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Sınıf öğretmen adaylarına ilk olarak “Size göre çevresel sorunlara karşı gösterilen eğilim ve ahlak düzeyi arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünüyorsunuz? Açıklayınız?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına karşı gösterilen eğilim ve ahlak düzeyi arasındaki ilişki hakkındaki görüşleri

Kod	(f)	(%)
Çevre sorunlarına karşı gösterilen eğilimler ve ahlak arasındaki tepkiler paraleldir.	19	40
Çevre sorunlarına karşı gösterilen ahlaki eğilim ile alınan eğitim (aile, öğretmen) arasında paralellik vardır	11	23
Sorumluluk bilinci yüksek olan ve doğaya saygı duyan bireylerde çevre sorunlarına karşı eğilim daha yüksektir.	8	18
Ahlak düzeyi her konuda bireyin çevresine, bilime katkı sağlama oranını gösterir.	4	9
Çevre sorunlarını çözmeye yönelik çaba sarf edilmesi ahlak düzeyinin iyi olduğunu gösterir.	2	4
Fikrim yok	3	6
Toplam	47	100

Bazı öğretmen adaylarına ait ifadeler aşağıda verilmiştir:

“İkisi arasında ilişki olduğunu düşünüyorum, ahlaki değerlere sahip olan insan çevresinin farkında sorumluluklarının bilincindedir.” (Ö16)

“Eğer çocuğa aile ve okul iyi eğitim verebilirse çocukta ahlaklı bir birey olup çevre sorunlarına duyarlı olur.” (Ö36)

“Bir kitapta ‘insan hiçtir, ahlaklı insan hiç yoktan iyidir’ cümlesini okumuştum. Bu cümleden de anlaşıldığı gibi insan ahlaki çevresel sorunlara gösterdiği tepkilerle doğru orantılıdır.” (Ö37)

“Ahlaklı bir insan temiz ve titizdir. Sorumluluk sahibidir. Çevresel sorunlara karşı çözüm üretmeye meyillidir.” (Ö39)

Sınıf öğretmen adaylarına ikinci olarak “Toplumsal ve bireysel çevre davranışları, size göre hangi ilkelerle belirleniyor? Açıklayınız?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının çevresel davranışların hangi ilkelere bağlı olduğu hakkındaki görüşleri

Kod	(f)	(%)
Toplumun kendi kültür ilkelerine bağlıdır.	14	30
Vicdan ilkesine bağlıdır.	5	10
Faydalılık ilkesine bağlıdır.	5	10
Hukuksal ilkelere bağlıdır.	5	10
Bilinçli olma ilkesine bağlıdır.	4	8
Aile tarafından kazandırılan ilkelere bağlıdır.	3	6
Özgürlük ilkesine bağlıdır.	2	4
Sorumluluk ilkesine bağlıdır.	1	3
Fikrim yok	9	19
Toplam	48	100

Bazı öğretmen adaylarına ait ifadeler aşağıda verilmiştir:

“İçinde yaşanılan toplumun ve ailenin örf ve adetleri belirliyor.” (Ö22)

“Bazıları hukuksal ilkelere bazıları ise toplumsal ilkelere dayanarak oluşturulur.” (Ö35)

“Toplumsal olarak işbirliği ilkesi ve çevre davranışları belirlenir. Bireysel olarak da sorumluluk ilkesine göre hareket ederiz.” (Ö36)

“Toplumun bilinç ve gelişmişlik düzeyiyle, aynı zamanda kültürel yapıda çok önemlidir.” (Ö37)

Sınıf öğretmen adaylarına üçüncü olarak “Ülkemizde çevresel ahlak düzeyi size göre hangi seviyede? Gerekçeleriyle açıklar mısınız?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmen adaylarının çevresel ahlak düzeyinin ülkemizdeki durumu hakkındaki görüşleri

Kod	(f)	(%)
Çevresel ahlak düzeyinin ülkemizde oldukça düşük olduğunu düşünüyorum	30	64
Çevresel ahlak düzeyimiz ülkemizde orta düzeydedir.	11	23
Ahlak düzeyimizin gelişmekte olduğunu düşünüyorum.	3	6
Fikrim yok.	2	4
Toplam	47	100

Bazı öğretmen adaylarına ait ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Çevresel ahlak düzeyi düşüktür. Çünkü toplumumuz çevre bilinci geliştirmemektedir. Bununla mücadele için girişimde bulunulmamaktadır.” (Ö4)

“Çok yüksek bir düzeyde olmamakla birlikte, yine de bilinçli insanlar sayesinde büyük projeler yürütüyor ve katkılar sağlanmaktadır.” (Ö15)

“Orta düzeydedir. Son yüzyıllarda artarak ilerlemektedir.” (Ö26)

“Gelişmekte olduğunu söyleyebiliriz. Daha önceki dönemlere göre vatandaşlarımızın çevresel ahlak düzeyine daha duyarlı davranıyor, bunlara örnek fabrikaların bacalarına filtre takılma zorunluluğu getirilmiştir.” (Ö31)

“İnsanlar evlerini çok temiz tutarlar ancak söz konusu başka bir yer ise evlerine gösterdikleri özeni göstermezler. Buda evde bulunan küçük çocukların o davranışları örnek almasıyla sonuçlanır.” (Ö35)

“Düşük seviyededir. Çünkü insanlar saygı sevgi kavramını kaybetmişler. Doğaya ve hayvanlara zarar veriyorlar.” (Ö39)

Sınıf öğretmen adaylarına dördüncü olarak “Çevresel sorunlara karşı gösterilen hassasiyet bir ahlak ölçütü olarak görülebilir mi? Nasıl?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına karşı gösterilen hassasiyetin bir ahlak ölçütüne bağlı olup olmadığı hakkındaki görüşleri

Kod	(f)	(%)
Çevreye gösterilen hassasiyet bir ahlak ölçütüdür.	42	95
Fikrim yok	2	5
Toplam	44	100

Bazı öğretmen adaylarına ait ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Dünyada sadece bizim yaşamadığımızın ve diğer canlıların yaşamına saygı duyan birey aynı zamanda ahlaklı bireydir, bu nedenle ahlaki bir ölçüttür.” (Ö37)

“Çevre sorunlarına karşı gösterilen hassasiyet bir ahlak ölçütüdür. Ahlakın sözlük anlamına baktığımızda toplum içerisinde bireylerin uymak zorunda olduğu kurallardır.” (Ö42)

“Evet bir ahlak ölçütüdür. Eğer kişinin ahlaki iyiyse çevre sorunlarına karşı hassasiyet gösterir ve doğayı korur.” (Ö44)

Sınıf öğretmen adaylarına beşinci olarak “Bir öğretmen adayı olarak çevresel bilincin oluşturulması için meslek hayatınızda ne gibi hedefler belirlediniz?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmen adaylarının meslek hayatında çevresel bilinci oluşturulması için hangi hedefleri belirlediği hakkındaki görüşleri

Kod	(f)	(%)
Öğrencilerimi çevresel konular hakkında bilinçlendireceğim.	13	26
Öğrencilerin çevre bilinci edineceği uygulamalar ve etkinlikler düzenlerim.	12	24
Öğrencilerime sağduyulu olmalarını ve diğer insanları da bu konuda uyarmalarımı anlatırım.	8	16
Öğrencilerimin doğayla iç içe yaşamamız gerektiğini belirtirim.	5	10
Öğrencilerime öncelikle kendim örnek olurum ve alışkanlık haline getirmelerini sağlarım.	3	6
Çevre dersleri zorunlu hale getirilmelidir.	2	4
Öğrencilerime geri dönüşümü anlatır bu konuyu içselleştirmesini sağlarım.	2	4
Çevreyle ilgili ahlaki eğitim veririm.	2	4
Çevresel konularla ilgili hem velileri hem de öğrencilerimi bilinçlendireceğim.	2	4
Fikrim yok	1	2
Toplam	50	100

Bazı öğretmen adaylarına ait ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Öğrencilere doğanın onların olduğunu ve bunun kimsenin ellerinden almalarına izin vermemeleri gerektiği bilincini oluştururum.” (Ö26)

“Öncelikle öğrencilere ahlak eğitimi veririm. Daha sonra çevre eğitimi veririm.” (Ö32)

“Öğrencilerime çevre bilincini aşılarım. Bazen bahçeyi kullanarak ders işleyebilirim. Sınıfımıza dönüşüm kutuları hazırlayabiliriz.” (Ö35)

“Öğrencilerime çöplerini uygun çöp kutularına atarak geri dönüşüme katkı sağlamaları için bilinçli davranışlar sergilemelerini sağlarım.” (Ö36)

“Öğrencilerime çevre konusunda duyarlı davranmasına gerektiğini hem teknik hem de uygulamalı olarak anlatacağım.” (Ö44)

Sınıf öğretmen adaylarına altıncı olarak “Size bir imkan verilse hangi çevresel sorunu çözmek isterdiniz? Nasıl?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmen adaylarının hangi çevresel sorunu çözmek istedikleri hakkında görüşleri

Kod	(f)	(%)
Çevre kirliliğini (çöp, atık vb.) çözmek isterdim.	13	29
Hava kirliliğini çözmek isterdim.	10	22
Su kirliliğini çözmek isterdim.	6	13
Küresel ısınma sorununu çözmek isterdim.	5	11
Geri dönüşümü sağlayarak çevredeki atıkları temizlemek isterdim.	3	6
Gürültü kirliliğini çözmek isterdim.	3	6
Toprak kirliliğini çözmek isterdim.	2	4
Fikrim yok	3	6
Toplam	45	100

Bazı öğretmen adaylarına ait ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Su kirliliğinin önüne geçebilmek için sebep olan fabrika atıkları için önlem alırdım ve bunu ceza sistemi getirerek yapmaya çalışırdım.” (Ö13)

“İmkanım olsa sorunları değil sorunları yaratan insanları değiştirmeye çalışırım.” (Ö22)

“Gürültü kirliliği sorununu çözmek isterdim. Belirli bir yüksekliği aşan kişilere ceza verilmesini isterdim.” (Ö37)

“Hava kirliliğini çözmek isterdim. Özel araç sayısını her hane başına tek araç olacak şekilde azaltırım.” (Ö41)

“Küresel ısınmayı çözmek isterdim. Çünkü küresel ısınma birçok çevresel soruna neden olur. Bu sorunu çözmek için parfüm, deodorant gibi ürünlerden sakınmayı sağlarım.” (Ö42)

Sınıf öğretmen adaylarına yedinci olarak “Çevresel duyarlılık konusunda neler yapıyorsunuz?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmen adaylarının çevresel duyarlılıkla ilgili neler yaptıkları hakkındaki görüşleri

Kod	(f)	(%)
Çöplerimi çevreye zarar vermeyecek şekilde uygun çöp kutularına atıyorum.	18	34
Çevremdeki insanları uyarıyor ve kendimde örnek davranışlar sergiliyorum.	14	26
Geri dönüşümü kullanmaya çalışıyorum.	9	17
Günlük hayatımda kullandığım çevre kirliliğine neden olan ihtiyaçlarımı azami sınıra indirdim.	7	13
Fikrim yok	5	10
Toplam	53	100

Bazı öğretmen adaylarına ait ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Her gün defalarca kişisel bakımımız ve zevklerimiz için kullandığımız tüketim maddelerini azami bir şekilde kullanmaktayım.” (Ö13)

“Mavi kapak topluyoruz, bu ürünleri geri dönüşüme gönderiyoruz.” (Ö22)

“Hem kendim örnek davranışlar sergilemeye çalışıyorum hem de çevremi uyarıyorum. Günlük tüketim ihtiyaçlarımı azami sınıra indirmeye çalışıyorum.” (Ö26)

“Kağıtları kağıt atık kutusuna, camları cam atık kutusuna, plastikleri ise plastik atık kutusuna atmaya dikkat ediyorum.” (Ö33)

“Çevremi temiz tutuyorum. Çöplerimi ayrıştırarak atıyorum. Deodorant yerine doğal malzemeler kullanıyorum.” (Ö35)

“Şahsen öncelikle kendimden başlarım, ilk olarak çevresel duyarlılığa kendim sahip olmalıyım. Zaman zaman çevremdekileri de uyarıp bilinçlendiriyorum.” (Ö41)

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmada elde edilen betimsel sonuçlar şu şekildedir: Sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarına, görüşme formunda bulunan birinci soru olarak “Çevreye yönelik sorunlara karşı gösterilen eğilim ve ahlak düzeyi arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilerek sınıf öğretmen adaylarının ifadeleri tematik olarak incelenmiştir. Öğretmen adaylarının % 40’nın çevreye yönelik sorunlara gösterilen eğilim ve ahlak düzeyi arasında benzer bir eğilim olduğunu ve %23’nün çevre sorunlarına karşı gösterilen ahlaki eğilim ile alınan eğitim (aile, öğretmen) arasında paralellik olduğunu belirtmişlerdir. Diğer öğretmen adaylarının da % 18’inin çevreye karşı olan sorumluluk duygusunun yüksek olan ve doğaya saygı duyarak onu benimseyen bireylerin çevre sorunlarına karşı eğilimin daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Gül (2013)’ün, yapmış olduğu araştırmada ahlaki bir yapılanmaya gidilmesi gerektiğini bu sayede ahlaki öncelikler değiştirilerek çevre sorunlarına karşı daha duyarlı bireyler yetiştirilebileceğini savunmuştur.

Görüşme formunda bulunan ikinci soru olarak “Çevreye bağlı davranışların hangi ilkeler ile ilgili olduğu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilerek sınıf öğretmen adaylarının %30’unun toplumun kendi tarihleri boyunca kazandıkları kültürleri, gelenek ve göreneklerinin çevreye bağlı davranışlarını belirtmişlerdir. Diğer bağlı olduğunu düşündükleri ilkeler olarak şunları ifade etmişlerdir; vicdan, çevresine karşı işe yarayan, adaletli, bilinçli olma, ailenin kendi içindeki eğilimi, sorumluluk ve özgürlük kelimelerini ifade ederek dikkat çekmişlerdir. Benzer şekilde Gül (2013)’ün yaptığı

çalışmada öncelikle çevreye karşı olan bakış açısının değiştirilmesi gerektiğini, çevreyi bedava satış yapan bir alışveriş marketi olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Görüşme formunda bulunan üçüncü soru olarak “Çevreye yönelik ahlak düzeyinin ülkemizdeki var olan konumu hakkındaki ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilek sınıf öğretmen adaylarının %64’ünün ülkemizde çevreye karşı ahlak düzeyinin düşük olduğunu belirtmişlerdir. %23’ü ise Çevresel ahlak düzeyimiz ülkemizde orta düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca sınıf öğretmen adaylarının ifadelerinde, aile eğitim düzeyi, toplumsal hukuk düzenlemeleri, çevreye yönelik sorumluluk bilincinin yetersiz olması gibi konulardan kaynaklı eksiklikler olduğunu ifade etmişlerdir. Sınıf öğretmen adaylarının %6’sı ise ülkemizde çevreye yönelik ahlaki tutumun ve düzeyinin gelişmekte olduğunu ifade etmişlerdir.

Görüşme formunda bulunan dördüncü soru olarak “Çevre sorunlarına karşı gösterilen hassasiyet bir ahlak ölçütü müdür? sorusu yöneltilek sınıf öğretmen adaylarının %95’inin çevreye yönelik gösterilen hassasiyetin bir ahlak ölçütü olduğunu belirtirken, diğer öğretmen adaylarından %5’i konuda fikir öne sürmemişlerdir.

Görüşme formunda bulunan beşinci soru olarak “Çevre bilincinin oluşturulması için mesleki hayatlarında neler yapmak istedikleri” sorusu yöneltilek sınıf öğretmen adaylarının %24’nün çevre bilincini oluşturacak etkinlikler yapmak istediklerini ve %26’sının çevreyle ilgili konular hakkında hedeflerinin öğrencilerini bilinçlendirmek amaçlı olduğunu ifadelerinde belirtmişlerdir. Ayrıca ahlaki eğitim ve çevre eğitiminin birlikte verilmesinin gerekli olduğu, doğada ders işlemek için ortamların oluşturulması, geri dönüşüm bilincini oluşturulması için etkinliklerin tasarlanması, doğa sevgisinin oluşturulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yılmaz ve Gültekin (2012)’nin yapmış olduğu çalışmada etkili ve yeterli verilen çevre eğitiminin, çevre sorunlarına karşı çözüm oluşturmalarında daha etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmalara paralel olarak Kennelly, Taylor ve Maxwell (2008)’in yaptıkları çalışmada bu sonuç ile benzerlik göstermektedir.

Görüşme formunda bulunan altıncı soru olarak “Siz hangi çevre sorununu çözmek isterdiniz” sorusu yöneltilek sınıf öğretmen adaylarının %29’unun çevre kirliliğini (çöp, atık vb.), %22’sinin hava kirliliğini, %13’ünün su kirliliğini, %11’inin küresel ısınma sorununu çözmek istediklerini belirtmişlerdir. Yılmaz ve Gültekin (2012)’nin yapmış olduğu çalışma da öğretmen adaylarının gelecekte su kirliliği, küresel ısınma, hava kirliliği, toprak kirliliği gibi çevre sorunlarının küresel sorunlar olarak gördükleri için bu sorunlara çözümler bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra öğretmen adaylarının çevre sorunlarına karşı bütüncül bir bakış sergilemektedir.

Görüşme formunda bulunan yedinci soru olarak “Çevreye yönelik duyarlılık konusunda neler yapıyorsunuz?” sorusu yöneltilek sınıf öğretmen adaylarının %34’ünün çevreye zarar verecek atıkları çöp kutusu gibi yerlere attığını, % 26’sının çevreye karşı zarar verilebilecek konularda insanların bilinçlendirmeye çalıştıklarını ve uyardıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının %17’sinin geri dönüşüm konusunda duyarlı davranışlar sergilediklerini, %13’ünün çevreye zarar veren tüketim malzemelerini kullanmayı tercih etmediklerini belirtmişlerdir.

Çevreye yönelik hassasiyetin ahlaki bir kriter olarak görülme düzeyinin yeryüzünde giderek arttığı görülmektedir. Çevre sorunlarının oluşmasında etkili olan toplumların, sorunların çözümlenmesinde üzerlerine düşen görevlerinin de farkına vararak ve bu sorunları belirleyerek hipotezler üretilmesi elzemdir. Çevreye yönelik hassasiyetin ahlaki bir değer, kriter olarak görülmeye başlanması, çevreye karşı bilincin oluşturulması için önemli bir adım olacaktır. Çevre eğitiminde öncelikle eğitici olan kişilerin eğitimi desteklenmeli ve özellikle öğretmen adaylarının üniversite eğitiminde çevresel duyarlılık ve ahlak konusunda bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır.

Ayrıca çevre eğitiminin önemi yapılan şu çalışmalarda da literatürde vurgulanmıştır. Kahyaoğlu, Daban ve Yangın, (2008)’e göre öğretmen adayların öğretmenlik mesleğine başladıklarında çevre

eğitimi konusunda yeterliliğe sahip olabilmeleri için uygulamalı veya aktif katılımlı çevre eğitimi etkinlikleri yapılmalıdır.

Çabuk ve Karacaoğlu (2003)'ün yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının çevresel duyarlılıklarını incelemiştir. Öğretmen adaylarına uygulanan ankette, yeterli oranda çevre eğitimi almadıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle hava, su ve toprak kirliliği konusunda ve bu problemler başa çıkmak için yeterli eğitim verilmediği bu alana yönelik daha detaylı eğitimler verilmesini ifade etmişlerdir.

Şimşekli (2004)'ün yapmış olduğu araştırma sonucunda, çocuklara verilecek çevre eğitimi için sadece ders programlarına kapsamlı bir şekilde bu disiplinin eklenmesinin yeterli olmayacağını, çocukları yetiştiren ailelerin ve bu konuda üstüne büyük görev düşen öğretmenlerin örnek olması gerekliliğini vurgulamıştır. Bu nedenle öğretmenlere eğitim süreçlerinde ve meslek hayatların da çevre eğitimine katkı sağlayabilecek unsurların temin edilmesi gerekmekte olduğunu vurgulamıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler okuyuculara sunulmuştur.

1.Çevre eğitimi konusunda konferanslar, seminerler gibi bilimsel çalışmalara öğrencilerinde katılımları sağlanmalı ve öğrencilerin özellikle hangi konuda eksikleri var ise bu alanlara yoğunlaşarak eğitim verilmelidir.

2. Literatür incelendiğinde bu konuda yetersiz kaynakların olmasından dolayı bu alanda daha detaylı ve uygulamalı çalışmalar yapılarak bu alana katkılar sağlanmalıdır.

3. Çevre bilincini öğretmen adaylarında davranış haline getirilmesi için çevre eğitimleri verilmelidir. Verilecek eğitimlerin etkili ve kalıcı olabilmesi için projeler ve uygulamalı etkinlikler yapılabilir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (2008). "Toplam ahlak felsefesi ve toplam ahlak yönetimi". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 65-78.

Aydın, M. Z. (2003). "AİLEDE AHLAK EĞİTİMİ". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 125-158.

Berkes, F., & Kışlalıoğlu, M. (2001). *"Ekoloji ve Çevre Sorunları"* (Cilt 3). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Brenna, A., & Lo, Y. (2002). Environmental Ethics. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Callicott, J. B. (2005). "Non-anthropocentric value theory and environmental ethics". L. K.-T. Satterfield içinde, *Earthscan reader in environmental values* (s. 67-80).

Çabuk, B., & Karacaoğlu, C. (2003). "Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 189-198.

Ertürk, H. (2013). "İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı'nın Kullanımı Bağlamında Çevre Etiği'nin Önemi". A. K. Çüçen içinde, *İnsan Hakları* (s. 418-421). Sentez Yayıncılık.

Göz, K. (2011). "Çevre Ahlakı ve İnsan". *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*.

Gül, F. (2013). İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları Ve Felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(14), 17-21.

Heimsoeth, H. (1978). *"Ahlak denen bilmece"* (Cilt 2). (N. Uygur, Çev.) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

İpek, M. (2014). "İslam kültürü açısından çevre-insan ilişkisi üzerine". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14(3), 227-240.

- Kahyaoğlu, M., Daban, Ş., & Yangın, S. (2008). İlköğretim öğretmen adaylarının çevreye yönelik tutumları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 42-52.
- Karaca, C. (2007). "Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar". *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 1-19.
- Kennelly, J., Taylor, N., & Maxwell, T. W. (2008). Addressing the Challenge of Preparing Australian Pre-service Primary Teachers in Environmental Education: An Evaluation of a Dedicated Unit. *Journal of Education for Sustainable Development*, 141-156.
- Kulaksızoğlu, A. (1995). "Öğretmenlik Mesleğinin Ahlâk İlkeleri Konusunda Bir Deneme". *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*(7), 5-8.
- Özlem, D. (2004). *"Etik: Ahlak Felsefesi"*. istanbul: inkılap.
- Sezer, Ö. (2018). Çevre Sorunları Karşısında Batı Ve İslam Düşüncesinin Çevre Etiği Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. *III. ULUSLARARASI DEĞERLER EĞİTİMİ KONGRESİ*. 29, s. 37-50. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Şimşekli, Y. (2004). "Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı". *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 83-92.
- Yeşilyurt, S., Gül, Ş., & Demir, Y. (2013). "Biyoloji Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci ve Çevresel Duyarlılığı: Ölçek Geliştirme Çalışması". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38-54.
- Yıldırım, M. (2016). "Semavi dinler geleneğinde bir çevre anlayışının teolojik temelleri". *3rd International Symposium on Environment and Morality* (s. 1-7). Alanya: ISEM 2016.
- Yılmaz, F., & Gültekin, M. (2012). "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevre Sorunları bağlamında Öğrenim Gördükleri Programailişkin Görüşleri". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 120-132.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F., & Gültekin, M. (2012). "Sınıf öğretmeni adaylarının çevre sorunları bağlamında öğrenim gördükleri programailişkin görüşleri". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 120-132.